E-ISSN: 2997-9420
American Journal of Political Science and Leadership Studies
https://semantjournals.org/index.php/AJPSLS

| Research Article

Check for updates

Xalqaro Hamkorlik Tushunchasi Va Huquqiy Asoslari

Nizomiddinxo‘jayev Ulug‘bek Ruslan o‘g‘li
University of Public Safety, Scientific Secretary Doctor of Philosophy Associate Professor

Annotatsiya: Jinoyatchilikka qarshi kurashda xalqaro hamkorlik davlatlar zimmasiga muayyan majburiyatlar yuklaydi, biroq bu jarayonda inson huquqlarini himoya qilish asosiy nazariy talablardan biridir. Xalqaro huquqning umume’tirof etilgan tamoyillariga ko‘ra, davlatlar jinoyatchilarni jazolash uchun bir-biriga yordam berar ekan, bu harakatlar xalqaro majburiyatlari bilan, jumladan inson huquqlari bo‘yicha majburiyatlari bilan muvofiq holda amalga oshirilishi lozim. Mazkur maqolada jinoyatchilikga qarshi kurashishda xalqaro hamkorlik tushunchasi, shakllari va huquqiy asoslari tushunchalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: xalqaro hamkorlik, jinoyatchilikka qarshi kurash, Interpol, konvensiyalar, mintaqaviy tashkilotlar, huquqiy baza, huquqiy yordam, huquqiy tamoyillar.

This is an open-access article under the CC-BY 4.0 license

KIRISH

Xalqaro huquqiy hamkorlikning boshqa shakllarida ham inson huquqlari kafolatlariga rioya etiladi. Jinoiy ishlar bo‘yicha o‘zaro huquqiy yordam to‘g‘risidagi shartnomalarda odatda shunday qoida bo‘ladi: so‘rovni bajarish suverenitet, xavfsizlik, jamoat tartibi yoki asosiy huquqiy tamoyillarga zid keladigan bo‘lsa, davlat o‘zaro yordam ko‘rsatishdan bosh tortishi mumkin. Bunday “asosiy huquqiy tamoyillar” tushunchasiga inson huquqlari ham kiradi, chunki agar o‘zaro yordam ko‘rsatish (masalan, dalil materiallarini berish yoki guvohni topshirish) natijasida shaxsning huquqlari qo‘pol ravishda buzilishi aniq bo‘lsa, demokratik davlatlar bunday yordamni rad etishi mumkin. Masalan, ayrim davlatlar qonunchiligiga ko‘ra, agar yuborilayotgan ma’lumotlar chet elda o‘lim jazosini qo‘llashga olib kelishi mumkin bo‘lsa, bunda qatl jazosi qo‘llanmasligi haqida kafolat olinmasa, huquqiy yordam taqdim etilmaydi.

Shu tariqa, o‘zaro huquqiy yordam ham inson huquqlariga doir shartlar asosida amalga oshiriladi. Xalqaro tergov va ta’qiblarda qo‘shma tergov guruhlari yoki ekstraditsiyadan boshqa topshirish usullari (masalan, mahkumlarni berish, deportatsiya yoki readmissiya) qo‘llanilganda ham har ikki tomon insonparvarlik me’yorlariga amal qilishi kerak. Tergov qilishda qiynoq va tazyiqqa yo‘l qo‘ymaslik, ayblanuvchining o‘zini himoya qilish huquqini ta’minlash, shaxsiy ma’lumotlar bilan ishlashda shaxs hayoti sirlarini oshkor qilmaslik kabi qoidalar xalqaro hamkorlikning har bir bosqichida nazardan qochmasligi lozim. Masalan, Yevropa Ittifoqi doirasida ma’lumot almashish va ekstraditsiya (deportatsiya) jarayonlarida ma’lumotlarni himoya qilish (GDPR va boshqa

qoidalar) va shaxslarni o‘z xohishiga qarshi tayinlangan davlatga yubormaslik tamoyillariga qattiq amal qilinadi. Shuningdek, xalqaro qidiruv (Interpol liniyasi) amaliyotida ham inson huquqlarini himoyalash uchun ba’zi mexanizmlar joriy etilgan. Interpol o‘z ustavida siyosiy, harbiy, diniy yoki irqiy xarakteriga ega ishlar bo‘yicha qidiruv e’lon qilmaslikni nazarda tutadi – bu esa inson huquqlari va boshpanagorlik huquqini himoya qilishga qaratilgandir. Ya’ni, xalqaro qidiruv orderlari inson huquqlariga zid maqsadlarda qo‘llanmasligi uchun tashkilot doirasida maxsus filtrlar mavjud.

ASOSIY QISM

Hamkorlik bu jinoiy faoliyatni oldini oluvchi huquqni muhofaza qiluvchi subyektlarning yani huquqni muhofaza qilish idorlari ichki ishlar organlari Davlat xavfsizlilk xizmati, prokuratura organlari qolaversa xalqaro tashkilotlar interpol, jamoalar va jamoatchilik orasida vakolatlaridan kelib chiqqan holdagi harakatlari hisoblanadi. Jinoyat sodir etilganligi natijasida javobgarlik kelib chiquvchi aybli,ijtimoiy xavfli, g'ayriqonuniy qilmish harakat yoki harakatsizlik jozo qo'llash tahdidi bilan jinoyat hisoblanadi. Jinoyat sodir etilishi natijasida shaxs shaxsiy, mulkiy va boshqa turdagi huquqlari buzulishi shuningdek davlat va jamiyat manfaatiga jiddiy putur yetishi mumkin. Shu sababdan ushbu harakatni oldini olish uchun huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati, rolini sezilarli darajada ekanligini bilishimiz mumkin.

Xalqaro hamkorlik – bu davlatlar yoki vakolatli organlarning o‘zaro kelishilgan holda, umumiy manfaat yo‘lida birgalikda faoliyat yuritishi yoki yordam ko‘rsatishidir. Ilmiy adabiyotlarda “xalqaro hamkorlik” hamda “jinoyatchilikka qarshi kurashda xalqaro hamkorlik” tushunchalariga turlicha ta’riflar berilgan bo‘lsa-da, umuman olganda, bu tushunchalar birgalikda ish olib borish, jamoaviy choralar ko‘rish ma’nosini anglatadi. Jinoyatchilikka qarshi xalqaro hamkorlik esa davlatlarning transmilliy va umumiy xavf tug‘diruvchi jinoyatlarga barham berish uchun imkon qadar hamjihatlikda harakat qilishini bildiradi.

Bunday hamkorlik huquqiy negizga ega bo‘lishi kerak, zero har bir davlat suvereniteti doirasida faqat o‘z qonunlari va xalqaro majburiyatlari asosida harakat qiladi. Shu bois, xalqaro hamkorlikning huquqiy asoslari avvalo xalqaro shartnomalar, konvensiyalar va ikki tomonlama bitimlardan iborat. Davlatlar o‘rtasida jinoiy ishlar bo‘yicha o‘zaro yordam, ayblanuvchilarni topshirish (ekstraditsiya), ma’lumot almashish kabi masalalarni tartibga soluvchi qonunlarni muvofiqlashtirish uchun tinchlik va hamkorlikka oid kelishuvlar tuziladi.

Bunda Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasidagi ko‘p tomonlama konvensiyalar, mintaqaviy tashkilotlar (Yevropa Ittifoqi, MDH va h.k.) doirasidagi shartnomalar hamda ikki tomonlama bitimlardan iborat murakkab xalqaro huquqiy baza shakllangan. Masalan, transmilliy uyushgan jinoyatlarga qarshi BMT konvensiyasi davlatlarni uyushgan jinoiy guruhlarda ishtirok etishni jinoyat sifatida belgilash, jinoiy daromadlar legallashtirilishini jazolash, pora va korrupsiyaga qarshi choralar ko‘rish va eng muhimi – jinoyat ishlari bo‘yicha o‘zaro huquqiy yordam berish hamda aybdorlarni topshirish kabi sohalarda huquqiy majburiyatlar yuklaydi. Shu tariqa, xalqaro hamkorlikning huquqiy asosi har bir davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan konvensiyalar va ular asosida qabul qilingan milliy qonun hujjatlari majmuasidan tashkil topadi.

Xalqaro hamkorlikka doir huquqiy hujjatlar iyerarxiyasida, avvalo, BMT konvensiya va rezolyutsiyalari, mintaqaviy mnogostoron konvensiyalar (masalan, Yevropa kengashining ekstraditsiya to‘g‘risidagi 1957-yilgi Konvensiyasi, MDHning huquqiy yordam to‘g‘risidagi Minsk konvensiyasi, va h.k.), shundan so‘ng ikki tomonlama shartnomalar muhim o‘rin tutadi. Bundan tashqari, Interpol kabi xalqaro tashkilotlar doirasidagi qoidalar ham amaliy ahamiyatga ega

- masalan, Interpolning Ustavi (1956) va boshqa ichki qoidalari a’zO davlatlar politsiyasi o‘rtasida ma’lumot almashish va jinoyatchilarni qidirish sohasida umumiy asos yaratadi. Lekin Interpolning o‘zi an’anaviy xalqaro shartnoma asosida emas, balki xalqaro politsiya

komissiyasi rezolyutsiyasi orqali tashkil topgan bo‘lib, uning huquqiy maqomi o‘ziga xosdir. Shu bois, xalqaro hamkorlikning konseptual asosida davlatlarning suveren tengligi va o‘zaro manfaatdorlik tamoyillari yotadi.

- har bir hamkorlik amaliyoti (ekstraditsiya, tergovga yordam, ma’lumot berish va h.k.) davlatning ichki qonunlari va xalqaro majburiyatlariga zid kelmagan holda amalga oshiriladi. Xalqaro dogovorlar esa bunda davlatlarga umumiy majburiyat yuklab, tartib-qoidalarni muvofiqlashtiradi.

Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashda xalqaro hamkorlik tushunchasi transmilliy jinoyatlarni jilovlash maqsadida davlatlarning birgalikda qonuniy choralarko‘rishi bo‘lib, uning huquqiy asoslari xalqaro konvensiyalar va shartnomalarda mustahkamlangan normalar hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, jinoyatchilikka qarshi xalqaro hamkorlikda inson huquqlarini ta’minlash usullari quyidagilar bilan amalga oshiriladi: 1) ekstraditsiya va huquqiy yordam shartnomalariga insonparvarlik va adolatga oid istisno normalarini kiritish; 2) har bir holatda topshirilayotgan shaxsning huquqlari buzilmasligiga kafolat beruvchi diplomatik kafolatlarni talab etish; 3) topshirishdan oldin va keyin monitoring qilish (masalan, ekstraditsiya qilingan shaxs boshqa davlatda qanday muomala ko‘rayotganini kuzatish; 4) xalqaro tashkilotlar doirasida umumiy standartlar qabul qilish. Shu kabi choralar xalqaro bitimlar doirasida hamkorlikning qonuniy va insonparvar amalga oshishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. G'aniev F. T. O'G'RILIK JINOYaTINING JINOYaT-HUQUQIY JIHATLARI VA OLDINI OLIShGA DOIR FIKR-MULOHAZALAR //Results of National Scientific Research International Journal. - 2023. - T. 2. - №. 12. - S. 301-313
2. Jinoyatchilikka qarshi kurashishga ta’rif: https: //ru. wikipedia. org/ wiki/ Борьба_с_ преступностью
3. Худойбердиев, А.А., & Машарипов, А. Э. (2022). Оммавий тадбирларни ўтказилишида ички ишлар органлари томонидан жамоат тартибини сақлашни маъмурий ҳуқуқий жихатдан такомиллаштириш. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(10 Special Issue), 134-140.
4. Якубов, Х.Ш. (2023). Психологические особенности оперативно-розыскного мероприятия «опрос». образование наука и инноватsионные идеи в мире, 25(2), 45-48.
5. Masharipov, T. (2022). Organizing a quick search to prevent crimes related to corruption. Science and Innovation, 1(7), 295-302.